

Anna Mosegaard

En arbejderdigter fra Haderslev

Af *H. E. Sørensen*

Den 26. januar 1919 afholdt man i Prøjsen valg til Den forfatningsgivende Landsforsamling, der skulle udarbejde den nye grundlov efter de revolutionære omvæltninger og kejserdømmets fald, der var et resultat af Tysklands nederlag i 1. verdenskrig.

Imidlertid var i januar 1919 afstemningskampen i Sønderjylland i fuld gang. I den nordlige del af Slesvig regnede alle med, at genforeningen var nært forestående. Derfor opfordrede Vælgerforeningens tilsynsråd alle danske til at undlade at stemme, såvel ved rigsdagsvalget den 19. januar som ved valget til Landsforsamlingen. Danske repræsentanter og danske stemmer skulle ikke mere øve indflydelse på tysk politik. Derfor blev valgene i Nordslesvig i januar 1919 rent tyske anliggender.

I Haderslev-kredsen (byen og amtet) fandtes i alt ca. 30.000 stemmeberettigede, og heraf afgav kun 9.529 deres stemme.¹ Det var en stemmeprocent på ca. 32, hvilket måske kan antyde, hvor stor en del af befolkningen der følte sig som nationalt danske. En del danske arbejdere har dog sikkert, trods opfordringen til at lade være, stemt på den socialdemokratiske kandidat for på denne måde at støtte deres klassefæller.

Socialdemokratiet blev da også det største parti i Haderslev-kredsen, idet denne liste fik knap halvdelen af stemmerne i selve byen og omkring en tredjedel i amtet.² Der var således stadig langt til et flertal, men de øvrige stemmer var spredt på forskellige borgerlige partier.

I hele Slesvig-Holsten-Lübeck, der udgjorde Prøjsens 14. storvalgkreds, blev socialdemokraterne med 334.954 stemmer langt det største parti med otte mand valgt.³ Nr. 3 på deres storkredsliste var den 38-årige arbejderkone og forfatter Anna Mosegaard fra Haderslev, der

som den eneste fra Nordslesvig og som eneste kvinde valgtes i hele Slesvig-Holsten-Lübeck. At hun blev valgt, skyldes hendes høje placering på listen.

De borgerlige partier opnåede i 14. storkreds i alt 363.098 stemmer og fik ligeledes valgt otte mandater, fordelt på fire partier.⁴

Vajsenhusbarnet

Anna Mosegaards valg til Landsforsamlingen var kronen på hendes karriere. Som forfatter var hun blevet ret kendt, især inden for arbejderbefolkningen, i Tyskland, og i Haderslev var hun og hendes mand velkendte og respekterede inden for fagbevægelsen og i socialdemokratiet.

Hun blev født den 2. januar 1881 i tobaksbyen Nordhausen i Harzen som datter af murer Adolf Sachse og hans kone, der var jordemoder, og hun fik navnet Anna Dorothea Sachse. Moderen, der ret kort efter datterens fødsel blev enke, var en stejl og retfærdig natur, der ikke ville give efter, hvis hun mente, at hun havde ret, selv om det også skulle koste hende dyrt. Således blev hun, fortæller hendes barnebarn, Anna Mosegaards søn Hans Mosegaard, idømt ti års tugthus, da datteren var ti år gammel. Hun havde stædigt fastholdt, at faderen til et barn, som en ung pige havde født i byens fængsel, var den stedlige præst. Denne benægtede naturligvis dette forhold; jordemoderen aflagde ed på, at for forholdt sig således, som den unge pige havde fortalt hende, og hun blev straffet for mened.

Den tiårige datter blev derefter anbragt på et vajsenhus, mens hendes nogle år ældre broder antagelig blev tinget i lære.

I vajsenhuset opholdt hun sig i fire år, en tid, som hun ofte senere vendte tilbage til i sine skitser og fortællinger, hvor det kom til at fremtræde som et pinslens og fornedrelsens sted. Hun skildrer den kærlighedsløse barndom, vajsenhusforstanderens og hans kones kolde og vrisne behandling af børnene og den forskel, der blev gjort mellem deres egne børn og de forældreløse, de skulle tage sig af.

De fortællinger med motiv herfra, som hun senere skrev, var tydeligvis baseret på selvoplevelse. Man møder hende som et lille følsomt væsen, der har svært ved at klare sig i den rå atmosfære, der ganske naturligt opstod et sådant sted. Hun var stærkt kontaktsøgende, men løb som regel panden imod en mur i sine forsøg på at vinde pleje-

forældrenes kærlighed. Det kan bl. a. ses af fortællingen *Um Liebe bettle nicht* fra samlingen *Im Jahre 2000, 1914*.

Tjenestepige

1895 – som 14-årig – sendtes hun ud at tjene. Herom berettede hun mange år senere i bladet *Die Gleichheit*.⁵ Hendes lille indlæg er en reaktion på en bemærkning i et borgerligt blad, hvor en eller anden havde besværet sig over den dårlige indflydelse, som tjenestepigernes uskikkelighed havde på bedre folks børn. For at forklare lidt om tjenestepigernes lod skildrede hun sin egen tid i huset.

Anna Mosegaard beretter:

»Og da ser jeg mig selv som 14-årigt vajsenshusbarn stå på banegården med en bylt i hånden. Den indeholdt al min ejendom. Med hele 20 pfennig i rejsepenge til H-stadt, en bønnebog og Guds velsignelse sendte man mig ud i livet. For en årsløn på 16 daler var jeg af bystyret i min hjemstad udlejet som tjenestepige til den højstbydende. Herren i huset – en statelig mand i 50-erne – rakte mig ved ankomsten velvilligt hånden: »Nå, der er du. Når du blot er rigtig flittig og ærlig, vil jeg ikke bare være dig en god herre, men en god fader.« Således havde ingen talt til mig i årevis. Jeg kunne have kysset hans hænder. Han, en anset herre, ville være for mig som en fader! ... Ja, det var dengang, da jeg var 14 år gammel. Endnu inden jeg var fyldt seksten år, stod min tjenesteherre lystent foran min kammerdør. Han, der ville have været som en fader for mig! Jeg søgte med tilladelse fra min hjembys byråd så hurtigt som muligt en ny plads, og da jeg rejste, havde manden den frækhed at sige til en tilstedeværende herre: »I hendes barndoms uskyld modtog jeg hende, i hendes barndoms uskyld rejser hun herfra.« Det var i hvert fald ikke hans skyld.

Jeg kom nu til et ungt ægtepar. Manden var sagfører. Det sove-kammer, som jeg måtte dele med kokkepigen, lå bag køkkenet og tjente desuden til opbevaring af snavsetøj. Vejen til klosettet gik gennem vort soveværelse. Døren kunne derfor ikke være låst. Hr. sagføreren skulle nemlig hver aften, når han kom hjem fra klubben, endnu en gang på toilettet. For en ung pige er det ikke netop nogen beroligende følelse at vide, at der hver nat går en mand gennem hendes sovekammer. Om den uhygiejniske og modbydelige side af

naboskabet med klosettet vil jeg slet ikke tale. Vandklosetter var jo ikke almindelige dengang. Dog, tilbage til hovedsagen. Vækket og blændet af et lygteskær åbner jeg en nat øjnene og ser en temmelig anløben kongelig præjsisk løjtnant stå med et lys ved min seng. Hr. sagføreren står ved siden af og hoster af grin. Så hurtigt, det var mig muligt, vendte jeg det »gæstfri« hus ryggen og kom ved et tilfælde til en rig fabrikants familje. Jeg kom fra asken i ilden. Herren og fruene levede i et ganske konventionelt ægteskab, som kun blev holdt sammen af hensyn til deres omgivelser. Da den varme tid kom, drog den nådige frue til et badested for at søge husværelse. De to yngste børn og græsenkemanden overlodes i min varetægt. Jeg ventede intet godt, og mine bange anelser slog til. I sine børns nærværelse gav herren mig skamløse »kærlighedserklæringer«. Da alle hans talemåder ikke bragte ham nærmere målet, ville han bruge magt, da han en dag fandt mig ene hjemme. Med nød og næppe slap jeg fri og havde for tid og evighed fået nok af »bedre folks« højt berømmede dannelse. Fra da af tjente jeg mit brød som fabriksarbejderske.«⁶

Hendes skildring rummer nok en god portion almensandhed. Tjenestepigernes forhold var i slutningen af forrige århundrede alt andet end gode, og det var ikke småting, de måtte lade sig byde.

På fabrik

Tre år varede Anna Sachsens tid som tjenestepige. Hun vendte tilbage til Nordhausen, hvor hun fik arbejde på en af byens dengang ikke så helt få tobaksfabrikker. Byen var kendt for sin tobaks- og spiritusfabrikation, bl. a. den i sin tid ret kendte brændevin »Nordhausener Köhm«.

Også fabriksarbejdernes forhold har hun givet krast realistiske skildringer af. Det var en umenneskelig udbytning af arbejderne, der måtte slide op til tolv timer om dagen i tobaksspinderiernes støvede og usunde luft for en løn, der knap kunne holde sulten fra døren.

I løbet af de første år, hun var på fabrikken, oplevede hun, at presset blev for hårdt for de fattige og udbyttede mennesker. De strejkede. I en erindringskitse, Streik, fortalte hun (1913) om denne begivenhed, der for første gang viste hende arbejderklassens solidaritet og udholdenhed i kampen mod undertrykkelse og for menneskeværdige kår.

Anna Mosegaard (1881–1954), fotograferet i Silkeborg 1922.

Strejken førte ikke til sejr. Arbejderne opnåede ikke den bedring, de havde ventet. Men den gav noget andet:

»Ja, det var en tabt strejke,« skriver hun. »Men vi havde ikke bare tabt, vi havde også vundet noget. Nemlig erkendelse. Med åbnede øjne stod vi nu rustet, så at vi – når timen en gang ville være inde – enige kunne gå ud i kampen.«

Her på tobaksfabrikken mødte den purunge pige en to år ældre

mand. Det var en udlært tobaksspinder fra Haderslev, Johann Mosegaard, der som vandrende svend var kommet til Harzens tobaksby. Dengang gik jo utallige svende på valsen, dels for at se noget nyt, dels for at lære noget mere i deres fag.

De to unge blev gift en af de sidste dage i december 1901, få dage før hendes 20 års fødselsdag, og tre måneder senere fødte hun deres første barn, sønnen Hans. To år efter fik de en datter, der døbttes Hildegard.

Til Haderslev

Familjen boede fortsat i Nordhausen; men i 1906 flyttede den til Johann Mosegaards hjemby, Haderslev. Trods det, han dengang kun var fire år, husker sønnen Hans Mosegaard endnu rejsen, der var meget lang og anstrengende. Den foregik med jernbane, på fjerde klasse, og det var som at rejse på kreaturvogne med træbænke, fortæller han.

Johann Mosegaards familie stammede fra Nordjylland, og den var rent dansk. En bror, Peter Mosegaard, var typograf og i mange år ansat på Flensborg Avis, hvor han i nogle år i 1940'erne var faktor efter L. K. Lausten.

For den unge Anna Mosegaard var det rent menneskeligt en svær omvæltning at flytte fra Harzen til Haderslev. Men arbejdet var det samme. Johann Mosegaard fik arbejde på Hansens Tobaksfabrik, og i kortere perioder i begyndelsen af deres ophold i byen var også hans kone ansat der. Ellers helligede hun sig pasningen af børn og hjem og sit forfatterskab.

I den første korte tid boede familien i en elendig kælderlejlighed i Storegade. Efter at have skiftet bolig et par gange fik de endelig fast bopæl i lejligheden i Sorgenfri nr. 1.

1. verdenskrig

Johann Mosegaard blev som millioner andre indkaldt under 1. verdenskrig. Han var som sin kone socialdemokrat, virksom i fagbevægelsen, og en overgang i ledelsen af tobaksarbejder-forbundet. Således havde han i 1913 deltaget i en fagforeningskongres i Heidelberg, i øvrigt i de samme dage, som deres tredje barn, sønnen Heinrich –

opkaldt efter en af Anna Mosegaards yndlingsdigtere, Heinrich Heine – fødtes.

Som de fleste tyske socialdemokrater dengang var Mosegaard og hans kone antimilitarister. Men han måtte ikke desto mindre følge trop og lade sig iklæde den forhadte præjssiske uniform.

Hans Mosegaard har i sine meget interessante erindringer fortalt om tiden i Haderslev omkring krigsudbruddet:

»Så kom den mere alvorlige tid i 1914. Det var meget dystre dage der i august. Folk talte om, hvem der nu kunne vente at blive indkaldt til reserven og hvornår, og at den krig ikke ville vare længe. Den nat kunne jeg ikke ligge tør i sengen. Jeg husker tydeligt, som var det i går, da garnisonen sammen med de indkaldte reservister drog af sted til banegården med deres nye feltuniformer og betræk på deres pikkelhuer. Det var et dystert, knugende syn. Der blev ikke sunget som sædvanligt. Vi stod på torvet lige uden for kasernegården, og det varede meget længe, inden de tusind mand var marcheret forbi os. Der var mange kendte ansigter imellem. Det var genindkaldte, som var bosiddende i Haderslev. (. . .)

Der udkom lister over de døde og sårede og savnede, og der var altid nogen iblandt, som man kendte. Min far blev, som vi frygtede, indkaldt i marts 1915 og fik sin rekruttid i Flensborg. I juni samme år blev han sendt til Polen til fronten. To dage før afrejsen – jeg var da 13 år – var jeg i Flensborg for at sige farvel til ham. Det var uendelig tungt og trist. Jeg holdt mig tapper lige til det sidste på banegården, men da far sagde, at jeg skulle hilse og sige til mor, at han nok skulle komme hjem igen, kunne jeg ikke længere holde sluserne lukket, for jeg syntes, at det var så usikkert, som noget kunne være. Vi gik i stadig rædsel for meddelelsen om, at min far var faldet, men det gjorde han ikke. (. . .)

Læreren, vi havde, var en stor tysk patriot med stiv flip så høj som en manchete. Han havde mistet sin søn i krigen, men alligevel sagde han ordret, at hans søn havde givet sit liv med glæde for fædrelandet. Da kunne jeg ikke dy mig og sagde, at det gjorde min far ikke.«⁷

Mens manden var ved fronten, måtte konen som i millioner af andre familjer Tyskland over klare tingene derhjemme. Hans blev sat i bagerlære; men stadig havde hun de to mindste børn at passe. Hans boede for øvrigt også hjemme.

I denne tid må hun have skrevet en hel del. I det hele taget var hun meget flittig med pen og papir.

Et besøg

I hjemmet kom der ofte fremmede på besøg. Det kunne være skuespillere fra en eller anden omrejsende trup, der var i Haderslev, og som ville benytte lejligheden til at hilse på den efterhånden ikke helt ukendte forfatterinde. Blandt de gæster, der jævnligt vendte tilbage, var den hamburgske skuespillerinde Hella Brockowitz. Også en del seminarister fra byen kom i Sorgenfri nr. 1. En af de gæster, der besøgte hjemmet, skrev sine indtryk ned.

I Sønderjyske Årbøger, 1935, lod lektor H. V. Clausen nogle dagbogsblade fra Haderslev trykke. De var skrevet af hans kones faster. Hendes navn oplyses ikke.

Hun skriver:

»12. marts (1918). Besøgte fru Mosegaard, som jeg længe har villet. Fandt en køn ung kone med et intelligent blik, et tarveligt hjem, hvor bøger og papirer og åbne skuffer og manuskripter og breve og udklip dominerede. Jeg begyndte med at takke hende for hendes små fortællinger, som havde interesseret mig meget, og jeg opmuntrede hende til at fortsætte. Hun var straks fuld af tillid og åbenhjertelighed og fortalte, hvor godt de havde haft det før krigen; da havde hun haft huslig hjælp, og hun leverede bidrag til flere blade, viste mig sit regnskab for flere år, og det var i stadig stigning, naturligvis efter beskeden målestok, det højeste var året før krigen, 300 Rmk., nu var alt anderledes. Manden ved fronten og tre børn at sørge for, den ældste datter går på Lycæet og er nr. 1. Det var moderen meget stolt af: »Ja, hun får det, jeg har sukket og higet efter hele mit liv.« Jeg spurgte hende, når hun skrev: »mest om natten,« sagde hun, »ved dette bord (et ganske ordinært bord med voksdug over, som de vist brugte til spisebord) og tankerne vil frem,« og »har jeg ingen papir, og det har jeg nu ikke, skriver jeg på indpakningspapir;« viste mig et manuskript, skrevet på brunt, stift papir. Hun viste mig et brev fra Lily Braun⁸ og fra en forfatterinde, fru Kautsky,⁹ de var alle opmuntrende og forstående. Hun fortalte, hun havde også sit »Ehrenamt« her i byen under krigen; hun var den

eneste kvinde, der var sammen med byrådet og varetog kvindernes interesser. Jeg var glad ved det besøg.«

Hvori fru Mosegaard's »Ehrenamt« har bestået, er svært at afgøre; men i mange tyske byer under krigen havde man kvindeudvalg, i reglen bestående af damer fra det »bedre borgerskab«, som stod for lidt uddeling af mad og tøj. Det er sandsynligt, at det er et sådant udvalg, Anna Mosegaard har været medlem af. Er dette rigtigt, viser det lidt om, hvilken position denne socialdemokratiske arbejderkvinde har indtaget i byen, hvor borgerskabet var overvejende konservativt indstillet, både tyske og danske.

Hans Mosegaard fortæller om hjemmet i sine erindringer:

»I mit eget hjem havde vi et billede af de sammensvorne ved Fin-derup lade. Det var et dystert billede, mændene kraftige og hestene flotte, især skimlen imponerede mig. Dette billede gav også sit bidrag til mine forestillinger om Danmark. Videre havde vi to litografier, forestillende Goethe og Schiller. Under dem stod en bogreol, som min far havde lavet af garntisser, Billederne ville jeg have givet meget for at eje i dag, men de blev borte.«

Anna Mosegaard var en kendt og respekteret person i byen, hvad hendes »Ehrenamt« vidner om, og naturligvis vidste store dele af befolkningen besked med hendes litterære arbejde. Nogle af hendes skuespil blev også opført i byen, og da dramaet Beim Abendläuten blev vist en gang under krigen, gik den gamle tyske borgmester Schindelhauer op på scenen og gav hende blomster.¹⁰ Det var en stor dag for hende, selv om de var politiske modstandere, da Schindelhauer var stærkt konservativ.

Politiker

Krigen nærmede sig sin afslutning. Efteråret 1918 kom.

»Så en dag i november 1918 gik lavinen,« skriver Hans Mosegaard. »Soldaterne, der var hjemme på orlov fra fronten, skulle efter forlydende ikke rejse tilbage. Min far var også hjemme på orlov, og glæden var selvfølgelig stor. Jeg ser ham den dag i dag flå uniformen af sig og kaste den på gulvet. Der kom nyheder fra Kiel, matroserne havde lavet mytteri. Mytteriet blev til revolution. (...) Der begyndte en politisk og national samling. Jeg var flere gange med til socialdemokratiske møder sammen med mine forældre.«

Anna Mosegaard og hendes mand blev revet med af begivenhederne. Revolutionen var over Tyskland. Fra tidligere tider havde hun ifølge sønnen Hans kendskab til nogle af nøglefigurerne, bl. a. Philipp Scheidemann, der den 8. november 1918 udråbte den tyske republik fra rigsdagsbygningens balkon i Berlin, og som i januar 1919 blev den første socialdemokratiske rigskansler i Tyskland. Også en af de ledende inden for socialdemokratiets revolutionære fløj, Rosa Luxemburg, kendte hun, ligesom hun havde korresponderet med den revolutionære forfatterinde Clara Zetkin, der redigerede det tidligere omtalte blad Die Gleichheit, hvor Anna Mosegaard i 1912 havde skrevet om sin tjenestepigetid, og også ved adskillige andre lejligheder havde leveret bidrag. Clara Zetkin blev senere kommunistisk medlem af rigsdagen.

Selv blev Anna Mosegaard ret kendt i Haderslev. Ganske vist havde hun ikke tidligere i nogen grad taget del i det politiske liv, idet hun først og fremmest havde levet for sit hjem og sit forfatter-skab. Alligevel blev hun socialdemokraternes kandidat til valget til Landsforsamlingen den 26. januar 1919.

Når hun blev opstillet i stedet for en af de mandlige fagforeningsledere, skyldtes det måske, at man anså hende for en mere samlende skikkelse. Hun var ikke belastet af hverken det ene eller det andet politisk, hun nød en vis respekt i borgerskabet, og hun ville desuden samle kvindestemmer. På den anden side springer det i øjnene, at hun som politiker var en blank novice, som det kunne have været betænkeligt at sende ud i Landsforsamlingens storme.

I virkeligheden må del vel betragtes som lidt af et tilfælde, at hun blev opstillet, da næppe nogen havde regnet med muligheden af, at hun blev valgt. Det var som nævnt også kun den forbavsende høje placering på valglisten, der sikrede dette.

I hvert fald, hun blev valgt. Men hun nåede aldrig at indtage sit sæde i Berlin. Hans Mosegaard fortæller, at familien – og her spillede han selv en hovedrolle – på det kraftigste opfordrede hende til at blive hjemme. Dels var tiderne særdeles urolige. Socialistlederne Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht var brutalt blevet myrdet af højreekstremistiske officerer i januar 1919, få dage før valget, efter al sandsynlighed i god forståelse med højresocialdemokraterne, som på denne måde rent faktisk satte den revolutionære fløj i arbejderbevægelsen ud af spillet. Dels mente familien, at hun i første række

Familiendflugt til Sverdrup ved Haderslev fjord 1912. I midten sidder Anna Mosegaard med stor mørk hat ved siden af sin svigerfar Rasmus Mosegaard. De øvrige personer på billedet er ikke identificeret.

havde sine pligter i hjemmet, hvor den yngste søn kun var fem år gammel.

Hun frasagde sig derfor sit politiske mandat. Mærkeligt nok synes det slet ikke omtalt i pressen, i hvert fald er det ikke lykkedes mig at finde noget derom i de nordslesvigske aviser, og der findes således ikke bevaret nogle reaktioner på det i sig selv bemærkelsesværdige skridt. Det kunne ellers have været interessant at vide, hvorledes socialdemokraterne i såvel Berlin som i Slesvig-Holsten og herunder Haderslev havde reageret.

I Silkeborg

Kort efter flyttede familien væk fra Haderslev. Det var blevet strenge tider for tobaksindustrien i det endnu tysk styrede Nordslesvig, og derfor bosatte familien Mosegaard sig i Silkeborg, hvor Johann Mosegaard fik arbejde på Obels fabrikker. Han var allerede rejst i februar, familien fulgte efter i april.

For Anna Mosegaard var det en sørgelig omplantning. Hun kunne

ikke finde sig til rette i den nørrejyske by. Hun beherskede ikke sproget, var kun fortrolig med tysk, og desuden var hun ved omflytningen blevet revet løs fra det miljø og den kultur, hun så stærkt var bundet til.

Man kan vist roligt sige, at i Silkeborg gik hendes verden i opløsning. Det modsatte skete for Johann Mosegaard. Han var hjemme i sproget, lige som han gennem sine forældre og den øvrige familie var kendt med dansk kultur, og derfor følte han sig som en fisk i vandet. Hurtigt kom han ind i fagforeningsarbejdet i byen og blev medlem af fællesorganisationens bestyrelse, ligesom han oprettede Silkeborgafdeling af DUI, De unges Idræt, en socialdemokratisk ungdomsorganisation. Også sønnen Hans, der var blevet bagersvend, var med i byens liv og organisationsarbejde. Han var medstifter af DSU, Danmarks socialdemokratiske Ungdom, Silkeborg afdeling.

Dog fejrede Anna Mosegaard også triumfer i Silkeborg som forfatterinde. I den socialdemokratiske forening opførte man et af hendes stykker under stort bifald, og heller ikke i Haderslev var hun glemt. I julen 1921 stod et af hendes arbejder på plakaten i denne by.

Også i Silkeborg skrev hun enkelte ting; men her var skriveriet nok i højere grad eskapisme, en flugt fra hverdagen, end det var medleven i tidens problemer og deltagelse i debatten, som det havde været i hendes bedste arbejder.

Hun følte sig isoleret og rodløs i den danske by.

Sidste år

I 1923 vendte familien tilbage til Haderslev, hvor Johann Mosegaard året efter blev pedel ved Sct. Severin-skolen. Her fik de en lejlighed; men ægteskabet var i opløsning. De to mennesker var for forskellige. Den praktiske organisator og arbejder og hans meget følelsesbetonede kone kunne ikke mere sammen, og i 1932 blev de separeret og tre år senere skilt. Johann Mosegaard giftede sig igen i 1936 og forblev på Sct. Severin-skolen til sin død i 1943.

Efter separationen forsøgte Anna Mosegaard en kort overgang at slå sig ned i barndomsbyen Nordhausen; men her følte hun sig ikke mere hjemme. Derfor flyttede hun til Kiel, hvor datteren Hildegard boede. Her blev hun til 1934, da hun atter vendte tilbage til Haderslev. Hun boede forskellige steder i byen, indtil hun fik plads på

Hægers Stiftelse. Senere boede hun på et plejehjem på Åstrupvej, og hendes sidste faste bopæl var De gamles Hjem.¹¹

Hun døde den 26. marts 1954, 73 år gammel. Få dage senere, den 1. april, begravedes hun, uden at andre end den nærmeste familie var til stede. Hendes litterære arbejder var glemt. Hendes valgsejr for socialdemokratiet huskede ingen mere, og hendes indsats for kvinders og børns stilling i århundredets første to tiår var gledet ud af folks erindring. Ikke på mindste måde markeredes hendes død af det parti, hun havde tilhørt i en lang livstid, og som hun i sine yngre dage havde viet en så stor del af sin arbejdskraft.

Forfatteren

Hvor tidligt, hun begyndte at skrive, kan ikke siges med sikkerhed, men de tidligste, daterede, trykte arbejder fra hendes hånd, jeg har kunnet finde, er to små skuespil *Der Deserteur* og *Meister Blechs Maifeier*, der udsendtes af forlaget Arbeiterbühne i Leipzig i 1909.¹²

Hun skrev en del i den socialdemokratiske presse – sikkert også før de to skuespils udgivelse. Man kender således indlæg og fortællinger skrevet af hende fra følgende blade: Schleswig-Holsteinische Volkszeitung, Schleswig-Holsteinisches Landpost, Norddeutsche Volksstimme og Vorwärts. Det sidste blad var det tyske socialdemokratis hovedorgan. Hun behandlede emner af social art, specielt vedrørende kvinde- og børneforhold.

Så tidligt som i 1913 blev en af hendes små fortællinger, *På Dybbøl skanser*, trykt på dansk i det socialistiske tidsskrift *Det røde Postbud*, der udsendtes fra Altona, og som specielt var beregnet som agitationsorgan over for de dansksprogede arbejdere i Nordslesvig.

Denne novelle, der er ganske kort, fortæller om to unge mennesker, der den 18. april 1884 ankommer til Sønderborg. Den ene er en ung dansk pige, der på tyve-årsdagen for stormen på Dybbøl vil lægge en buket blomster på sin fars grav. Han faldt der. Den anden er en ung tysk arbejder – fra Harzen, i øvrigt – hvis formål med rejsen til Sønderborg primært er at søge arbejde. De to unge beslutter sig til sammen at aflægge besøg i skanserne og ved gravene, og på den gamle slagmark opklares det, at også hans far faldt her. Buketten deles, og der lægges blomster ved både det danske og det tyske gravmonument.

Historiens handling er meget enkel, men den er fortalt med en ikke ringe varme, og da dens appel til forsoning og forståelse mellem folkene samtidig er krydret med en kras satire over en gruppe unge tyske nationalister, der halvfulde og syngende nationalsange er ude for at fejre tyve-året for sejren, er den endnu i dag læseværdig. Hvordan den har virket i det militaristiske prøjserrige, da den fremkom, kan man kun tænke sig til. I hvert fald kan det næppe have virket som andet end en provokation, at den var optrykt – på tysk – i den samling af fortællinger og skitser, hun udsendte i 1914, i 50-året for stormen på Dybbøl, et jubilæum, som de prøjsiske sejrherre fejrede med store festligheder.

Im Jahre 2000

Denne bog – Im Jahre 2000 – opkaldt efter den første novelle i samlingen, står som hendes nok bedste og mest modne værk. Heri findes flere krast naturalistiske beskrivelser af livet på vajsenuset, en del sociale noveller – ofte temmelig sentimentale – den omtalte fortælling På Dybbøl skanser (In den Düppeler Schanzen) og titelstykket, der er en allegori over menneskenes ødelæggelse af den gode jord.

I denne novelle berettes om, hvorledes Vorherre havde sovet, og da han vågnede, besluttede han sig til at aflægge et besøg på jorden for at se, hvordan alt stod til. Men her mødte der ham kun nød og elendighed, fattigdom og sult, pengepugere, hykleriske præster, krig og død. Han beslutter sig da for at gøre et nyt forsøg: »Da på en gang greb han med vældig hånd til himlen, rev solen ned og slyngede den som en ildkugle en, to gange rundt. Og der, hvor engang Jorden stod, var der nu kun en rygende askebob.

Men Gud Herren stod, omgivet af det røde lysskær fra flammerne, og højt lød hans tordenrøst:

– Jeg vil skabe på ny. Og derefter holde mig vågen!«

Der er social indignation og harme i hendes fremstilling. Hun varsler revolution og nyskabelse. Fornyet skal komme som et lyn fra en klar himmel! Om nogen modning og organisation er der ikke tale. Det er en optimistisk ånd, en tro på miraklet og utopien, der præger den, ikke en undergangsstemning. Hun kendte forholdene i de fattige kvarterer i Tysklands industribyer – ses bl. a. af stykket In

der Elisabethgasse i samme samling – og hun kendte militarismens stupiditet. Dybere end den kunne man ikke synke, mente hun. Nu måtte der ske noget. Et gry måtte være på vej. Men allerede samme år, som hendes bog udkom, syntes optimismen gjort til skamme.

1. verdenskrig brød ud.

Eventyrspil

Hun skrev en lang række børneskuespil, mest eventyrspil. De er ofte ganske korte, og de fleste af dem ville næppe kunne opføres i dag. Dertil er de for stive og tunge rent sprogligt; men også tonen og holdningen i dem er stærkt bundet af den tid, hvori de er skrevet. En ting, der er karakteristisk for dem, rent scenisk, er, at de tydeligvis er skrevet til brug for amatører. Det tekniske er lavet så enkelt som vel muligt. Der kræves praktisk taget ikke andet til opførelsen end nogle sætstykker – som meget vel kunne være hjemmelavede – og dragter til skuespillerne, og også de er anvist sådan, at de let kunne hjemmesys.

Ofte optræder der overnaturlige væsener i disse stykker, elverpiger, feer og dværge og andre mindelser om Grimms eventyr. Meget – bl. a. også den noget primitive uhyggestemning, hun ofte søger at fremmane – minder i øvrigt om læsning af disse eventyr. Men karakteristisk for hendes stykker er, at alting ender godt. Hendes optimisme fornægter sig heller ikke her.

Herbststürme

Hendes litterære produktion er ganske imponerende af omfang, men især de større skuespil, hun skrev, er i dag uden videre interesse som litteratur betragtet. Hendes to dramaer, Beim Abendläuten og Herbststürme, er ordgyderier med megen postuleret lidenskab, der dog ikke findes hverken en sproglig eller en psykologisk acceptabel dækning for. Bortset fra enkelte scener, hvor en stærk og klar følelse kan komme til udtryk, kan størstedelen i sin privatisme virke helt pinligt.

Det gælder især Herbststürme, hvor en midaldrende bourgeoisfrue i et ret konventionelt ægteskab savner den store lidenskab, men mener at have fundet den i forholdet – til det yderste platonisk –

til en yngre komponist på kvisten overfor. Selv skriver hun overspændt lidenskabelige digte med ekshibitionistiske kærlighedserklæringer og døds længsel. Hun minder i dette stykke slet ikke så lidt om den rumænske dronning og digterinde Carmen Sylva, der var meget på mode i begyndelsen af århundredet. Hendes ægtemand, en læge, der synes ret fornuftig og temmelig forstående, søges skildret som det rene uhyre af småborgerlig konvention, mens konen skal fremstå som det frie, kunstnerisk begavede og følelsesladede menneske. Hun forekommer mig i virkeligheden at være en overspændt hystade, således som hun er fremstillet i stykket.

Anna Mosegaard har tilsyneladende haft store visioner, som det ikke er lykkedes hende at forløse. Det er faktisk i højere grad borgermanden og ikke konen, der vinder læserens sympati.

Næsten endnu mere katastrofal for sandsynligheden af stykkets personer og handling (og budskab) er den lidet troværdige intrige, der er indbygget. Den er som hentet fra den primitiveste guvernante-roman. For at vinde den virkelige frihed i sin kærlighed til den yngre ven leger konen Kirsten Giftekniv over for ham og får ham forlovet med en venindes unge, smukke datter. Først når dette er sket, kan de to kunstneriske sjæle – konen og komponisten – elske hinanden frit og rent og på et åndeligt astralplan, uden at distraheres af kødets syndige lyster. Men komponisten, det skarn, kan ikke stå for den unge, tiltrækkende dame, og den intrigerende forfatterinde må ensom og ulykkelig – forladt af alle, synes hun – begå selvmord.

Moralen er småborgerlig victoriansk og giver i virkeligheden udtryk for en frustreret angst for den rette frigjorthed: at kaste broerne bag sig.

Dette stemmer egentlig ikke særlig godt med Anna Mosegaards eget virke i ungdomstiden. I et desværre udateret avisreferat i Hans Mosegaards besiddelse – sandsynligvis fra tiden før verdenskrigen – omtales det, at hun ved et møde havde talt om »seksualspørgsmål og kvindens frigørelse«. Det har den gang været særdeles dristigt, ja, har måske endog virket forargeligt.

Beim Abendläuten

Skuespillet *Beim Abendläuten* er ikke slet så overspændt som *Herbststürme*; men også her er intrigen primitiv og ret så utroværdig. En

fattig pige er taget i huset hos en rig fabrikant, fordi dennes datter ønsker sig en legekammerat. De to piger vokser op, og det viser sig snart, at mens plejedatteren let bliver alles yngling, har den virkelige datter ikke samme succes. Derfor ønsker fabrikanten og især hans kone at komme af med den »fremmede« pige, og hun bliver giftet bort til en ældre libertiner, hvis ihærdige angreb på hendes dyd hun dog tappert modstår. Hun kan nemlig ikke glemme en ung arbejder, en elektriker, søn af den gamle vaskekone, der »til aftenklokkens lyd« (deraf skuespillets titel) svor hende troskab og evig kærlighed. Da spiller skæbnen ind. En aften, hvor libertineren kommer hjem i løftet stemning, finder hun ud af, at hun i virkeligheden er hans datter! – Og således fik hun alligevel sin trofaste elektriker, der såret, men dog med sine rene kærlighed i behold havde ventet på hende.

Det skulle kaldes social digtekunst!

Skønt begge disse større skuespil er postuleret sociale i deres sigte, arbejderen vinder pigen frem for den rige snylter, er de i virkeligheden reaktionære, idet de i holdning klart og uden mindste blinken accepterer og forsvare den victorianske småborgermoral, som Anna Mosegaard som barn i vajsenuset er blevet opdraget i, og som hun som ung arbejderpige i den lille by i Harzen sikkert har set op til som idealet for et menneskes sædelige vandel.

Man kan næsten ikke undlade at nævne, hvad tidsskriftet *Kritisk Revy* skrev o. 1930: »Mens den moderne kunst har sine bedste kår i Rusland, ernæres det danske socialdemokrati, fra overpræsidenten til den arbejdsløse, kulturelt set af, hvad bourgeoisiet har smidt i skraldespanden.«¹³ Det har altså også været tilfældet i Tyskland et par tiår tidligere.

Slutning

Der er en ikke ringe afstand fra disse skuespil til de bedste af hendes småfortællinger, hvor en ægte social indignation og medfølelse kommer til udtryk. Flere af disse skitser kunne sikkert nok med held optrykkes endnu i dag som billeder af industriarbejdernes kår for 70 år siden.

Men det er hendes svaghed som forfatter – også i de bedste af fortællingerne – at hun intet alternativ kan stille op over for det sam-

fund, hun lever i, og hvis skyggesider hun ofte skildrede på en særdeles realistisk og livfuld måde. Det forstås måske med størst klarhed, når man læser de større skuespil. Sagen er nok den, at hun slet ikke ønskede noget andet samfund. Hun ville lappe på det samfund, som var, og hvis urimeligheder hun klart havde øje for. Men samtidig accepterede hun dette samfunds grundlag, og måtte derfor ofte gå på kompromis i sine værker.

Hun havde ikke kunstnerisk mod til at drage konsekvensen af, hvad hun selv fører frem. Nok havde hun medlidenhed med de mennesker, der levede i elendighed, udbyttede og underkuede; men hvorfor de i grunden måtte leve under sådanne forhold, analyserede hun aldrig. Hun kunne skildre den enkelte udbytter og kapitalist, men altid som enkelttilfælde, og hun kritiserede ikke det kapitalistiske samfunds grundstruktur – den private ejendomsret til produktionsmidlerne – som den egentlige grund til den elendighed, hun så om sig til alle sider.

Anna Mosegaard kender ingen mere. I Leipzig (I DDR) har man ganske vist hædret hende ved at anbringe hendes portræt på Museum der Deutschen Geschichte,¹⁴ men en forespørgsel til museet om, i hvilken forbindelse man har udstillet hendes portræt, har ikke givet resultat.

Som forfatter er hun i dag kun af litteraturhistorisk interesse, bl. a. fordi hun nok kunne græmmes over nød og elendighed og samfundets uretfærdighed, men trods sin sociale indignation alligevel var så bundet af det borgerlige, kapitalistiske samfunds normer og idealer, at hun ikke formåede at frigøre sig derfra og tage standpunkt for en fundamental ændring af dette samfund.

NOTER

Af særlig betydning som kildemateriale har været Hans Mosegaards erindringer, såvel mundtlige som skriftlige, og Anna Mosegaards litterære værker (se bibliografien i Schleswig-Holsteinisches Biographisches Lexikon, 3, 1974, s. 196).

1. Haderslev landrådsarkiv (Landsarkivet, Åbenrå), Fag 53, nr. 11, 1918–19: Wahlen zur Verfassungsgebenden preussischen Landesversammlung.

	soc.dem.	total
Haderslev by	1465	3029
Haderslev kreds	2118	6500
i alt	3583	9529

2. Ibid.
3. Haderslebener Kreisblatt 1919 s. 41 f.
4. Ibid.
5. Die Gleichheit, 1912, nr. 2.
6. Dette stykke er som de øvrige citater fra Anna Mosegaards værker oversat fra tysk af H. E. Sørensen.
7. Hans Mosegaard: Grænsebarnet. En arbejders liv. (Manuskript). Et kort udtog trykt i Sønderjysk Månedsskrift, nr. 2, 1974. Erindringsværket udkommer i sin helhed på Forlaget Melbyhus, efteråret 1974.
8. Lily Braun, tysk forfatterinde (1865–1916).
9. Luise Kautsky, gift med den kendte socialdemokratiske teoretiker Karl Kautsky (1854–1938).
10. Iflg. Hans Mosegaard, mundtlig meddelelse.
11. Iflg. Hans Mosegaard, mundtlig meddelelse, og oplysning fra Landsarkivet, Åbenrå.
12. Friedrich Knilli und Ursula Münchow: Frühes deutsches Arbeitertheater 1847–1918. Eine Dokumentation. Carl Hanser Verlag, München.
13. »Kritisk Revy. En antologi« ved Sven Møller Kristensen. Gyldendals Uglebøger nr. 59, 1963.
14. Iflg. Hans Mosegaard, mundtlig meddelelse.